

Народна релігійність Північної Литви

Раса Рачюнайте-Паужуолене

УДК [394+249+232.931](474.5)“19/20”

Rasa Račiūnaitė-Paužuolienė. Northern Lithuanian Popular Devotion. The article deals with the popular devotion to Blessed Virgin Mary and God Servant Barbora from Žagarė in the 20th–21st centuries. The author analyses the forms of popular devotion in Lithuanian family customs and the festival of Mary.

Keywords: cult of Blessed Virgin Mary, God Servant Barbora Umiastauskaitė from Žagarė, popular devotion.

Rasa Račiūnaitė-Paužuolienė. Liaudies pamaldumas Šiaurės Lietuvoje. Straipsnyje nagrinėjamas liaudies pamaldumas Šiaurės Lietuvoje XX a.–XXI a. pr. Aptariamas Mergelės Marijos bei Dievo tarnaitės Barboros Žagarietės kultas, liaudies pamaldumo formos šeimos papročiuose bei atlaiduose.

Raktiniai žodžiai: Švč. Mergelė Marijos kultas, Dievo tarnaitė Barbora (Umiastauskaitė) Žagarietė, liaudies pamaldumas.

Життя людини, родини і народу – невід’ємне від релігії, яка санкціонує моральність, визначає мотивацію, обґрунтування, ціль і сенс поглядів та поведінки [3, р. 21]. Релігійність народу, безперечно, зосереджує цінності, якими християнська мудрість відповідає на найголовніші життєві питання.

За останнє десятиліття з’явилося чимало праць, що досліджують прояви народної побожності католиків у Литві. Один з них – культ Діви Марії, який вивчають у різних аспектах. У працях Й. Вайшнора [26], Р. Скрінскаса [24], А. Мотузаса [13], М. Пуйдокаса [16], Й. Мардоса [12], В. Квасайте [6], В. Лілейкене [8], Р. Скінкайтиса [23], Д. Люгікаса [9; 10], Р. Рачюнайте-Паужуолене [17; 20], А. Кайрайтіте [4; 5] розглянуті способи вшанування Богородиці в аспекті літургійного часу (під час церковних свят) та в місцях паломництва. А. Кайрайтіте аналізує образ Діви Марії в литовському фольклорі, у якому відображені її зовнішність, діяльність, явлення, функції: вона і звичайна жінка, і водночас божественна особа. У праці Й. Вайшнора «*Marijos garbinimas Lietuvoje*» («Поклоніння Марії в Литві») у діахронічний спосіб досліджено історію поширення в країні культу Марії, порушено питання суспільних і літургійних форм культу; проявів народної побожності, іконографії Пресвятої Богородиці в народному мистецтві, чудотворних образів та святині Марії в Литві й на етнічних литовських землях. У книзі Р. Скрінскаса «*Piligrimo vadovas po stebuklingas Marijos vietas*» («Путівник палігрима по чудотворним місцям Марії») розповідається про з’явлення Пречистої Діви, історію пожертвувань Литви Богоматері, улюблені народам об’єкти культу Богородиці (образи, джерела, культові камені, лурди¹, сакральні стовпи). Стаття Р. Скінкайтиса «*Marijos kulto problematika Europos krikščioniškoje srđvėje*» («Проблематика культу Марії в європейському християнському просторі») представляє прояви культу Марії в Європі очима сучасної людини. Автор подав три інтерпретації культу Марії: міфологічну, психологічну й соціологічну. Р. Скінкайтис дійшов висновку, що в сучасній католицькій церкві «культ Марії інкорпорований у христологічний цикл літургійного року, а народна побожність погоджується з настановами офіційної літургії й теології» [23, р. 89]. Про народне поклоніння

Марії в родинних звичаях писали С. Ла [3], Р. Рачюнайте-Паужуолене [17; 18; 20].

Феномен святості служниці Бога Барбори Жагарянки² та форми народної релігійності у своїх працях обговорювали Р. Рачюнайте-Паужуолене [21, 22], А. Мотузас [14; 15], А. Васіляускене [28], С. Шимаїтіс [25], М. Дигліс [1].

Об’єктом дослідження статті є культ Пречистої Діви Марії та народне поклоніння служниці Бога – Барборі Жагарянці. Мета статті полягає в обговоренні форм народного поклоніння Пречистій і Барборі Жагарянці у XX – на початку XXI ст. Завдання: 1) на підставі праць учених та за допомогою емпіричних досліджень автора статті визначити народні прояви культу Марії і Барбори Жагарянки; 2) розглянути форми народної релігійності в сучасній Північній Литві. Головне джерело праці – виконані автором емпіричні дослідження в 1993–2008 роках в окресленому регіоні. У праці застосовано історично-порівняльний метод.

Витоки культу Марії

Культ Марії, з прийняттям християнства, «прийшов до Литви із Західної Європи вже усталеним як з погляду догматики, так і літургії. Різноманітні свята, побожні практики в Литві прижилися [...] такі, які були в Західній Церкві» [26, р. 11]. Вищезгаданий культ поступово набув прийнятних для народу форм місцевої культури. Поклоніння Марії розвивалося надзвичайно швидко й набуло звичних у християнському світі проявів.

Із XVII ст. в Литві почалося відродження католицької віри й культу Марії, центрами поширення якого в різних формах були монастирі. Кожна монастирська громада робила значний внесок у вшанування Діви Марії. Об’єднання в братства «Святого Розарія» в Литві XVI ст. підтверджує факт, що приблизно в той час уже практикували практику молитви на Святому Розарії, що було однією з форм поклоніння Марії³. Виняткове право поширювати цю молитву мали домініканці, тому що церковна традиція авторство молитви приписує св. Домінікові Гусману (близько 1170 – 1221) [27, р. 162]. Домініканці поширювали молитву

на Святому Розарії, створювали братства «Святого Розарія» серед духовенства та мирян, прославляли культ Марії через поклоніння її образам. Францисканці в Литві розповсюджували вінок Радощів і скорбот Марії, засновували братства «Святої Анни», «З'явлення Марії» та «Непорочного Зачаття». По суботах у своїх храмах вони проводили процесії на честь Богородиці, під час яких виконували літанію Марії. Кармеліти опікувалися братствами «Святого Параману»⁴, які поширювали шкапліри⁵ Кармелю як знаки релігійності католиків. Єзуїти організували соціальні⁶ Марії, Години Непорочного Зачаття, які пізніше звучали в багатьох костелах Литви. Метою заснованих у XVIII ст. «Маріїнців» було вшанування Непорочно Зачатої та поширення поклоніння Діві Марії між людьми. «Маріїнці» при своїх храмах засновували братства «Непорочного Зачаття», проводили урочисті свята та богослужіння Пречистій Діві, навчали людей виконувати пісні Марії, перекладені з польської мови [26, р. 31–32]. Згадувані форми поклоніння Богородиці шляхом соціалізації передавалися мирянам, котрі поширювали їх у своїх родинях.

XVII і XVIII ст. – це період процвітання культу Богоматері в Литві. Після чотирьох тижнів Адвенту розпочиналися ранішні богослужіння Роротів, вводилися Години Марії, проводилися «співи віночка» (*карунка*) й *Ангела Господнього* [2, р. 131]. У цей період милістю прославилися безліч зображень і святилищ Марії, з яких найвідоміші – Тракайське, Остробрамське (Аушрос Вартай), у Шілуві й Жемайчу Калварії [26, р. 165]. Згадані святилища Богородиці відвідували натовпи паломників не лише з Литви, але й із Пруссії, Польщі, Білорусі, Росії.

Більшість проявів поклоніння Марії впровадили за ініціативою окремих чернечих громад, а пізніше їх розвивали й передавали з покоління в покоління в родинях. Поклоніння народу Матері Божій відображається й у сімейних звичаях, які охоплюють усе життя людини – від зачаття до смерті. У звичаях литовської родини воно часто набуває нових, самобутньо трансформованих форм народної релігійності.

Народне поклоніння Богородиці в родинних звичаях

Сім'я є одним з найголовніших чинників соціалізації, у ній вирішуються проблеми збереження, тягlosti та змін форм народної релігійності, традицій та звичаїв. У народній литовській культурі життя людини сприймається як найвищий прояв Божої ласки, тому до її зачаття готувалися відповідально. У період вагітності й підготовки до народження дитини в народі трактувалися різні форми поклоніння Богоматері.

У традиційній культурі литовського села продовження роду – один з найголовніших критеріїв розвитку сім'ї, тому наприкінці XIX – упродовж XX ст. в Північній Литві жінки, бажаючи мати дітей, звертали-ся із цим проханням до Діві Марії, жертвували стрічки (вервиці), які прив'язували до христів, давали обітницю здійснити паломництва у святі місця – у Шілуву,

Жемайчу Калварію, Остру Браму, Крекенаву. Перед пологами жемайтки особливо молилися Марії – давали обітницю в парафіяльному костелі або їздили на храмові свята в Жемайчу Калварію, Шілуву, Кретінгу, бажаючи полегшити пологи. Нерідко жінки звертали-ся до набожних жінок, які жили при костелі, або монахинь Третього ордену францисканців, щоб вони помолілися за успішне народження немовляти. Вагітна жінка віддавала себе під опіку Діві Марії, молилася, особливо під час травневих молитов, щоб Усевишний «швидше відділив», замовляли меси, щоби немовля народилося здорове та було щасливе. У разі великих нещастя жительки Північної Литви звертали-ся до Барбори Жагарянки. Наприклад, у радянські часи в однієї вагітної жінки із Жагаре виявили пухлину матки. Медики вирішили витягнути плід операційним шляхом, проте жінка наполягла на природних пологах. Вона несамовито молилася біля труни Барбори Жагарянки. За словами свідка, коли прийшов час народжувати, жінка вдало народила здорову дівчинку, а пухлина зникла [VŽBVE. – 32 a]⁷.

Самобутні форми народної побожності простежуються також в обряді введення⁸. У традиційній литовській культурі жінки після дітонородження проходили релігійні обряди введення, з якими пов'язані чимало народних вірувань. Після офіційних релігійних обрядів введення через шість тижнів після пологів мати завжди жертвувала немовля Причистій Діві Марії біля її олтаря. Таїнство введення означало перший вхід жінки в храм після народження дитини, урочисту її зустріч, вшанування та воцерковлення дитини [3, р. 159]. Прийшовши до костелу, молода мати ставала навколiшки в передпокої храму, у бабинці, та чекала, поки ксьондз урочисто введе її в храм. Він подавав матері запалену свічку, окроплював святою водою і читав 23-й псалом про Боже благословення. Потім священник протягував їй свою *столу* (нашийну стрічку), тримаючись за яку, жінка урочисто входила в храм. Під час уведення ксьондз промовляв такі слова: «Увійди в храм Божий, славі Сина благословенної Діві Марії, який дав тобі плодючість для народження дитини». Біля олтаря священник молився за щойно введену жінку і просив благодаті Божої та заступництва Марії [3, р. 159]. Наприкінці релігійних обрядів ксьондз ім'ям Святої Трійці благословляв жінку та ще раз окроплював святою водою. Подібний обряд уведення жінки в новий соціальний статус існував і після вінчання. У повоєнні роки згадані обряди введення в практиці Литовської католицької церкви зникли. До того часу ці обряди народ сприймав як релігійну традицію. У день уведення матері нерідко давали обітницю, посвячували новонародженого для певного покликання, вимолювали йому особливі милості. Інші жінки привозили до храму й саме немовля, якого присвячували Богові або Марії. Особливу увагу матері звертали на Богоматір.

Подібні обряди проводили і в Аукштайтії. У міжвоєнні роки в Панявежському краї деякі матері новонароджену доньку несли в храм до Богоматері, вірячи, що її опіка дівчинку супроводжуватиме все життя [18, р. 75].

У Жемайтії після обряду хрещення немовля підносили до олтаря Діви Марії, прохаючи заступництва та здоров'я дитині.

У звичаях щодо молодої матері і в пізніших етапах соціалізації дитини простежуються особливі стосунки матері й доньки. Бажаючи вийти заміж за хорошого чоловіка, панянки, навчені матерями, молилися Пресвятій Богородиці; давали обітницю піти у святі місця: аукштайтки – у Крекенаву чи Шілуву, жемайтки – найчастіше в Жемайчу Калварію. Вірили, що молитва та віра в опіку Богоматері допоможе зустріти судженого. Аналогії трапляються й у формах народної релігійності, пов'язаних з культом служниці Бога Барбори Жагарянки. Жительки Жагаре, навчені старшими жінками, молилися і обходили навколійки навколо труни Барбори Жагарянки з проханням сприяти у виборі подружньої пари. У 2007 році, під час експедиції в Жагаре, одна жінка розповіла, що свого чоловіка вимолила в Барбори Жагарянки [VŽBVE. – 24 a] ⁹.

Отже, у звичаях народження дитини славлення Марії проявлялося в таких формах народної релігійності: обітниця, молитви, офірування немовляти Богородиці, співи, паломництва до святинь, релігійні обряди воцерковлення. Культ Барбори Жагарянки включав молитви, індивідуальні обітниця, відвідування та обходи навколійки навколо труни Барбори в крипті Барбори Жагарянки, що в Старому костелі Жагаре.

Релігійне виховання дітей у родині

У сім'ї дитина навчається та переймає традиції своїх батьків, звичаї, форми народної побожності, релігійний світогляд. Процес засвоєння культури, що передається як у вербальний спосіб, так і невербальний, називається окультурювання. Це механізм, який установлює прийнятні норми поведінки для кожного індивідуума та визначає санкції при їхньому порушенні. Окультурювання починається з раннього дитинства та поступово формує систему цінностей під час дорослішання людини. Важливу роль у цьому процесі виконує християнська народна свідомість.

Прояви релігійності можна спостерігати в народній педагогіці та соціалізації дитини. Релігійним вихованням дітей у селянських литовських родинах найчастіше опікувалася мати. Вона навчала дітей змалку Закону Божому, привчала щоранку й щовечора читати молитви з усією родиною перед зображеннями серця Ісуса і Діви Марії. У разі біди вся родина зверталася до Причистої Діви Марії. Спільна вранішня молитва чи перед сном, щоденна сімейна молитва за столом, святі образи й хрест, що висіли в домівках, були важливими засобами в релігійному вихованні. Отже, перший етап релігійного виховання починався в сім'ї. Діти, спостерігаючи за поведінкою батьків і спілкуючись із ними, поступово отримували знання, навички та культурні установки, необхідні для подальшого життя. Вечорами, зібравшись усім селом в одній домівці, односельці співали Травневих молитов, а поряд з ними молилися діти. Однак релігійне виховання дітей не обмежувалося домашнім сімейним простором. Старовинні пісні,

присвячені Марії, які співали в храмі, літургійні обряди, образи Богоматері й святих виконували функцію релігійного й естетичного виховання дітей. У Північній Литві учні зверталися до Барбори Жагарянки, ішли навколійки навколо її труни, особливо перед екзаменами. Барбору Жагарянку вважали заступницею учнів, тому гімназисти неодноразово до неї зверталися по допомогу. Отже, народна релігійність як у родинному середовищі, так і в середовищі сільської громади виховувала та формувала християнський світогляд молодої людини.

У середині ХХ ст. щоденна спільна молитва в колі сім'ї почала зникати. Хоча старше покоління ще молилося спільно, молоді було надано право свободи вибору. У радянські часи побутували такі форми народної побожності, як Травневі й Жовтневі молитви, що об'єднували релігійну громаду села для спільної молитви.

Сьогодні, під впливом урбанізації та модернізації, спільна молитва в сім'ї є рідкісним явищем, що існує лише в поодиноких католицьких родинах. Релігійність дітей і сім'ї отримує все нові форми, які виникають і розвиваються в заходах релігійного характеру, у католицьких молодіжних зібраннях, у групах молитов, паломницьких подорожах по святих Маріїнських місцях, до Гори хрестів.

У вересні 2007 року, під час Днів католицької молоді, що проходили в Шілуві, довелося зафіксувати молитовні наміри дітей та молоді, які відображають християнські цінності сучасної молодої людини, форми поклоніння Богоматері. У згаданих інтенціях простежуються вади сучасного суспільства – еміграція, алкоголізм, суперечки в родинах, проблеми зі здоров'ям, разом із цим – надії та прагнення молоді стати добрими людьми, набутти належної спеціальності, знайти своє покликання, молитися за інших [20, p. 148].

Народна релігійність у весільних звичаях

Форми поклоніння Діви Марії та служниці Бога Барбори Жагарянки виявляються й у весільних звичаях. На весіллі поєднуються культурний і релігійний спадок двох сімей та родів, проявляються і форми народної релігійності різних етнографічних регіонів.

Особливі прояви культури Марії спостерігаємо в обрядах благословення молодят перед таїнством шлюбу. Наприклад, до другого десятиріччя ХХ ст. в Бартніках молодята, збираючись до костелу, ставали на коліна перед батьками, цілували хрестик, який тримав батько, і просили благословення. Батьки благословляли їх хресним знаменням та словами: «Як батьки нас благословили ім'ям Божим, так і вас благословляє Господь і Божа Матір. Як Пресвята Богородиця була заручена зі святим Йосипом, так і ви живіть у Божій благодаті!» [3, p. 71].

Благословення батьків та їхнє схвалення шлюбу в традиційній культурі села було дуже важливим, бо прирівнювалося до гарантії вдалого життя. Наприкінці

* Гора хрестів – католицька святиня в Литві, місце паломництва [прим. перекладача].

XIX ст. навіть ксьондз не вінчав у храмі без благословення батьків. На весіллях у Лазунайському краї відомі такі обряди прощання нареченої: «Відїжджаючи з дому [на весілля. – Р. Р-П.], молода прощалася з домочадцями, цілувала руки батькам і лики святих, що висіли на стінах» [11, р. 42].

Прояви поклоніння Марії спостерігаємо також в обрядах зустрічі молодят. Коли наречені після таїнства шлюбу прибували в дім чоловіка, біля дверей їх зустрічали батьки з хлібом-сіллю та склянкою води. У Жемайтії інколи свекруха просила молоду показати привезений з дому хрест, так звану *муку Господа* [19], а в Дзукії – образ Діви Марії. Мета цього звичаю – пересвідчитися в релігійності невістки та одночасно й майбутніх нащадків родини. Згаданий звичай привезення образу Діви Марії в дім чоловіка характерний і для звичаїв слов'ян, тому, напевно, дзуки перейняли його в слов'янських народів.

Ще одна форма поклоніння Богоматері – це спільна молитва молодят біля образу чи олтаря Марії після шлюбного таїнства. У Сувалкії та Аукштайтії відомий звичай, за яким після шлюбного сакраменту молодята йдуть помолитися біля олтаря Марії [3, р. 73], довірити майбутню родину опіці Богоматері. Аналогічний звичай є і в обрядах уведення, коли мати з немовлям молиться біля олтаря Марії. У Північній Литві навіть у радянські часи зберігся звичай відвідувати труну Барбори Жагарянки. Ці обряди виконувалися таємно, завчасно домовившись зі служками храму. Біля труни Барбори молодята молилися за своє майбутнє життя і в жертву запалювали свічки.

На межі XIX–XX ст. в традиційних обрядах роздавання невісткою подарунків також простежуються прояви народної релігійності. Прибувши в дім молодого, посаджена мати від нареченої в найпочеснішому місці хати – у куті крікштасуоліса*, де висіли образи Ісуса і Марії, – чіпляла рушник. Цим обрядом молода прагнула вшанувати релігійність дому та посісти місце невістки в новій родині. Подарунок мав і символічне значення – прагнення нареченої здобути прихильність родичів чоловіка та громади його села.

Народна релігійність під час храмового свята Причистої Діви Марії

Потрібно згадати ще одне дуже важливе явище вияву культу Марії – відвідування святих місць Марії разом з родиною під час храмових свят. У Жемайтії найпопулярніше святилище Марії – Жемайчу Калварія, до якого сім'ї здійснюють паломництво 2–10 липня під час свята Відвідин Причистої Діви Марії. Групи богомольців декілька днів проводять на цьому храмовому святі, де слідом за півчима звертають хресну ходу. Співи жемайтів та їхня манера виконання під супровід барабанів, горнів, канклесів** збирають на свято багато прочан.

* Крікштасуоліс – місце, куди приходили обдумати свої духовні потреби [прим. перекладача].

** Канклес – литовський струнний щипковий народний інструмент [прим. перекладача].

Одне з найшанованіших святих місць Діви Марії в Північній та Середній Литві – парафіяльний костел Вознесіння Присвятої Богородиці в Крекенаві, який славиться чудотворним образом Богоматері та святом Жолінес***. За свідченням респондентів, наприкінці XIX – у середині XX ст. населення Паневезького краю на храмові свята до Крекенави вирушали як на конях, так і пішки. Вони зверталися до Марії з різними інтенціями – найчастіше з обіцянкою прийти пішки на храмове свято [VDU ER. – F. 1, b. 2-1, р. 28]¹⁰. До сьогодні збереглася в Крекенаві традиція під час Жолінес зустрічатися з родичами та організувати зустрічі всієї родини.

Шілува – найвідоміше святе місце в Литві, яке знане як місце з'явлення Діви Марії. У радянські часи сюди під час Шілінес**** католицькі родини або окремі активні католики, яких організували товариства Євхаристії, здійснювали паломництва [7]. Шілува в різні часи окупації Литви виконувала дуже важливу функцію зосередження та єднання народу. Це святе місце притягувало людей, спонукало до релігійних почуттів, а також розвивало національну самосвідомість і єдність литовців. У часи окупації тисячі віруючих навколійки обходили костел, вимолюючи в Бога свободу Литви. У радянські часи сюди йшли пішки, тому що подорожі автобусом під час Шілінес влада заборонила через «різні хвороби тварин: чуму свиней, хвороби риля, кігтів». Хоча поклоніння Діви Марії номенклатура того часу в різний спосіб пригнічувала (учителів та учнів, які брали участь у Шілувських процесіях, виключали зі шкіл, молоді «перекривали» шлях до вищої освіти), проте воно залишилося як своєрідний прояв спротиву католицької громадськості Литви. Згадана традиція поклоніння Марії не перервалася протягом усього радянського періоду і збереглася до наших днів. Віруючі, після відновлення незалежності Литви, під час Шілінес щороку процесіями йдуть до Тітувенай, Расяйняй, Гори хрестів. Сьогодні кожний день богослужіння присвячують окремій темі. Святують дні армії, поліції, медиків, служителів Храму, сім'ї, молоді; відзначають Дні самотніх, хворих, навколишнього середовища. Сходження віруючих відбуваються не лише під час Шілінес, але й щомісяця 13 числа – у День Діви Марії, коли особливо моляться за Литву.

Висновки

У релігійності литовської родини засоби вшанування Марії, поширені серед окремих чернечих громад, поступово набули нових форм вияву.

У звичаях народження дитини вшанування Діви Марії в Північній Литві проявлялося в таких формах народної релігійності, як обітниця, молитви перед народженням немовляти, після його народження та хрещення, офірування дитини Богоматері, пісні, паломництво до святих місць Марії, релігійні обряди введення.

*** Жолінес – храмове свято, яке відзначають 15 серпня на честь Вознесіння Пресвятої Богородиці [прим. перекладача].

**** Шілінес – храмове свято Народження Пречистої Діви Марії [прим. перекладача].

Аналіз весільних звичаїв розкрив самотні форми поклоніння Причистій Діві Марії в обрядах благословення та зустрічі молодят, у молитві наречених біля олтаря Марії після таїнства шлюбу, в обрядах роздавання подарунків невісткою в домі чоловіка. Поклоніння Барборі Жагарянці проявлялося у відвідинах крипти Барбори, спільній молитві молодят і жертвуванні біля трюни служниці Бога.

Примітки

- 1 Місця з'явлення Богородиці (від м. Лурд, де вона з'являлася 14 разів).
- 2 Історична постать шляхтянки Барбори Умястаускайте Жагарянки (1628–1648) репрезентує католицьку культуру Північної Литви XVII ст. Побожне життя Барбори, смерть під час захисту цноти, події, що підтверджують її святість після смерті, духовна благодать, яку люди отримують сторіччями, дивовижні одужання від фізичних і духовних хвороб сформували культ святої Барбори Жагарянки, що існує до сьогодні.
- 3 Розарій (від лат. «rosarium» – вінок із троянд) – традиційні католицькі чотки,

Література

1. Dyglys M. Dievo Tarnaitės Barbaros Žagarietės gerbimo istorija Žiemgaloje: Telsių vysk. V. Borisevičiaus kunigų seminarijos magistro darbas. – Telsiai, 2008.
2. Gidžiūnas V. Katalikų bažnyčia Lietuvoje // Lietuva. Lietuvių enciklopedija. – Vilnius, 1990. – T. XV. – P. 131–141.
3. Yla S. Lietuvių šeimos tradicijos: Šeimos kūrimo vyksmai. – Chicago, 1985.
4. Kairaitytė A. Švč. Mergelės Marijos išvaizdos ypatumai folklore // Liaudies kultūra. – 2006. – Nr 1. – P. 10–12.
5. Kairaitytė A. Švč. Dievo Motinos ir krikščionių šventųjų paveikslai tradiciniame lietuvių folklore: VDU daktaro disertacija. – Kaunas, 2010.
6. Kvasaitė V. Adventinių «Marijos valandų» maldų bei giesmių atlikimo tradicijos XIX a. – XX a pirmojoje pusėje // LKMA suvažiavimo darbai. – Vilnius, 2005. – T. XIX. – Kn. 2. – P. 673–685.
7. Labanauskas R. Eucharistijos bičiulių sąjūdžio ištakos ir raida 1969–1973 m. // Genocidas ir rezistencija. – Vilnius, 2003. – Nr 1 (13). – P. 93–113.
8. Lileikienė V. Lietuvos lurdai XIX a. pab. – XXI a. pr.: nuo inovacijos iki tradicijos: daktaro disertacija. – Kaunas, 2006.
9. Liutikas D. Aušros Vartai kaip Rytų Lietuvos piligrimystės centras // Rytų Lietuva: visuomenės ir socialinių grupių raida bei sąveika. – Vilnius, 2002. – P. 331–344.
10. Liutikas D. Piligrimystė. Vertybių ir

a також молитва, яку читають на цих чотках.

4 Параман (грец. «παράμανδύας» – доповнення до мантії) – належність облачення монаха малої схими – невелика чотирикутна хустина з тканини із зображенням восьмираменного православного хреста на підніжку, знярядь страстей Христових і черепа Адама. За християнським ученням, – особливий оберіг (талісман), який засвідчує опіку Діви Марії.

5 Шкаплір – кармелітський одяг Божої Матері й символ її опіки над людиною,

tapatumo išraiškos kelionėse. – Vilnius, 2009.

11. Maceika J. Lazūnai. – Vilnius, 1998.
12. Mardosa J. Pivašiūnų Žolinės atleidai: 2001 metų etnologinio tyrimo duomenimis // Istorija. – 2004. – Nr LIX–LX. – P. 93–112.
13. Motuzas A. Marijos kultas Kalvarijos kryžiaus kalnuose // SOTER. – 2002. – Nr 7 (35). – P. 19–56.
14. Motuzas A. Dėl Barbaros Žagarietės šventumo // LKMA metraštis. – Vilnius, 2000. – T. 16. – P. 79–116.
15. Motuzas A. Barbora Umiaustauskaitė-Žagarietė – Žiemgalos krašto palimintojai // Žiemgala. – 2007. – Nr 1. – P. 10–14.
16. Puidokas M. Švenčiausios mergelės Marijos liturginės šventės ir jų reforma // SOTER. – 2000. – Nr 4 (32). – P. 133–143.
17. Račiūnaitė R. Krikščioniškos vertybės lietuvių šeimos papročiuose // SOTER. – 2004. – Nr 13 (41). – P. 209–226.
18. Račiūnaitė R. Moteris tradicinėje lietuvių kultūroje: gyvenimo ciklo papročiai (XIX a. pabaiga – XX a. vidury). – Kaunas, 2002.
19. Račiūnaitė-Paužuolienė R. XIX a. pabaigos – XXI a. pradžios gyvenimo ciklo papročiai // Papilė. Lietuvos valsčiai. – Vilnius, 2006. – Kn. 11. – D. 2–3. – P. 164–182.
20. Račiūnaitė-Paužuolienė R. Švč. Merge-

lės Marijos kultas lietuvių šeimos papročiuose // SOTER. – 2009. – Nr 29 (57). – P. 141–156.

6 Содаліція – гурток, братство (переважно релігійного характеру).

7 Записала 2006 року Р. Раціонайте-Паужуолене від Д., 1956 р. н., у Жагаре.

8 Обряд, який відповідає українському обряду вводити.

9 Записала 2007 року Р. Раціонайте-Паужуолене від В., 1936 р. н., у Радвілішкському окрузі.

10 Записала 2008 року Р. Раціонайте-Паужуолене від Д. Грітенайте, 1937 р. н., у с. Межшкяй Панявезького округу.

lės Marijos kultas lietuvių šeimos papročiuose // SOTER. – 2009. – Nr 29 (57). – P. 141–156.

21. Račiūnaitė-Paužuolienė R. Dievo tarnaitės Barbaros Žagarietės Umiaustauskaitės šventumo fenomenas (I dalis) // SOTER. – 2008. – Nr 26 (54). – P. 137–154.

22. Račiūnaitė-Paužuolienė R. Dievo tarnaitės Barbaros Žagarietės Umiaustauskaitės šventumo fenomenas (II dalis) // SOTER. – 2008. – Nr 27 (55). – P. 143–164.

23. Skinkaitis R. Marijos kulto problematika Europos krikščioniškoje erdvėje // SOTER. – 2008. – Nr 27 (55). – P. 81–91.

24. Skrinskas R. G. Piligrimo vadovas po stebuklingas Marijos vietas. – Kaunas, 1999.

25. Šimaitis S. Barbaros žagarietės Umiaustauskaitės atvaizdo paieška // Logos. – 2007. – Nr 52. – P. 145–162.

26. Vaišnora J. Marijos garbinimas Lietuvoje. – Roma, 1958.

27. Vasiliauskienė A. Rožinio Mergelės Marijos ikonografija Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės Baroko dailėje // Logos. – 2006. – Nr 49. – P. 161–171.

28. Васильюскене А. Барбора Жагарянка в народній побожності: огляд відомостей (1990–2009) // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник. – Л., 2009. – Кн. 1. – С. 231–241.

Переклад з литовської Джулії Федіркенє